

LIBERTAS

Nr. 25

Marts 1998

Tema: Politiske reformer og det frie samfund

Politik og idéer

Ludwig von Mises

Strategi, rationalitet og viden

Otto Brøns-Petersen

At genopfinde statens rolle

Madsen Pirie

Kan tvang gradbøjes?

Lars Christensen

Fænomenet politik

Steen Steensen

Boganmeldelser

Jens Løgstrup Madsen, red.: Den Moderne Liberalisme og Dens Rødder

Justus Hartnack: Strejftog i Filosofien

Frem med privatlivet

Ole Birk Olesen

Libertas Selskabet

Selskabet Libertas er en uafhængig og ikke-partipolitisk gruppe af personer bragt sammen i arbejdet for et åbent samfund baseret på den frie tanke og den frie markedsøkonomi.

Forretningsfører (administration & regnskab)

Sune Wæsel
Howitzvej 63A, 3.th.
2000 Frederiksberg
Tel./fax. 38 34 30 36
E-post: libertas@libertas.dk

Sekretær (arrangementer & aktiviteter)

Christopher Arzrouni
Tulipanhaven 96
2765 Smørum
Tel. 44 65 35 71
E-post: cha@libertas.dk

Præsidium

Charlotte Albjerg, Bo Andersen, Michael O. Appel, Christopher Arzrouni, Rasmus Bartholdy, Christoffer Boe, Kristoffer Bohmann, Niels Erik Borges, Otto Brøns-Petersen, Henrik Carmel, Lars Christensen, Villy Dall, Flemming Frieze-Jensen, Hans Chr. Hansen, Jens Frederik Hansen, Morten Holm, Gunnar Jacobsen, Palle Steen Jensen, Tage Sværke Jessen, Martin Jul, Peter Kurrild-Klitgaard, Ole Kvist, Kristian Kyndi Laursen, Lisbeth Mie Nielsen, Mikael Bonde Nielsen, Rasmus Dalsgaard Nielsen, Ole Birk Olesen, Mike Polczynski, Steen Steensen, Casper Thorsted Sørensen, Dan Terkildsen, Finn Ziegler & Per Ørum-Hansen.

WWW-hjemmeside

www.libertas.dk

E-post liste

libertas-list@libertas.dk

Tidsskriftet Libertas

ISSN 0903-9341. © Libertas

Tidsskriftet Libertas, som udgives af selskabet Libertas, er et uafhængigt tidsskrift til fremme af studiet af fri markedsøkonomi og personligfrihed.

Artikler og notiser – signerede eller usignerede – udtrykker ikke nødvendigvis redaktionens, udgiverens eller medlemmernes holdninger. For indholdethæfter alene forfatterne og redaktionen.

Tidsskriftet Libertas udkommer fire gange årligt og postomdele til abonnenterne.

Ansvarshavende redaktør:

Peter Kurrild-Klitgaard
Nørre Søgade 39, 3.t.h.
DK 1370 København K
Tel. 33 93 66 06
E-post: kurrild@libertas.dk

Redaktion iøvrigt:

Christopher Arzrouni, Christoffer Boe, Kristoffer Bohmann, Niels Erik Borges, Lars Christensen, Hans Chr. Hansen, Nicolai Heering, Gunnar Jacobsen, Mikael Bonde Nielsen, Lisbeth Mie Nielsen, Ole Birk Olesen, Anders Wivel og Per Ørum-Hansen.

Indlæg

Redaktionen modtager gerne indlæg af enhver art – f.eks. artikler, bog- og filmanmeldelser, noveller, essays og illustrationer (fotos, tegninger, diagrammer o.l.) – men påtager sig intet ansvar for materiale, der tilsendes uopfordret.

Indlæg sendes til redaktionen på 3.5" diskette (MS Word, WordPerfect eller AmiPro/WordPro) uden koder m.v., samt vedlagt som papirkopi.

Årsabonnement

Personligt (fire numre) kr. 190,00
Institutioner (fire numre) . kr. 350,00

Tillæg for levering udenfor**Danmark og Færøerne**

Grønland kr. 50,00
Øvrige Norden kr. 25,00
Øvrige Europa kr. 30,00
Øvrige udland kr. 65,00

Adresseændringer

Adresseændringer bedes meddelt selskabet Libertas' forretningsfører. Udebliver Libertas, kan erstatningseksemplar rekvireres hos postvæsenet.

Indhold

Politik og idéer 3 <i>Ludwig von Mises</i>	Fænomenet politik 13 <i>Steen Steensen</i>
Strategi, rationalitet og viden 7 <i>Otto Brøns-Petersen</i>	Boganmeldelser 16 <i>Jens Løgstrup Madsen, red.: Den Moderne Liberalisme og Dens Rødder</i> <i>Justus Hartnack: Strejftog i Filosofien</i>
At genopfinde statens rolle 11 <i>Madsen Pirie</i>	Bidragydere til dette nummer 18
Kan tvang gradbøjes? 12 <i>Lars Christensen</i>	Frem med privatlivet 19 <i>Ole Birk Olesen</i>

Frihedens Klassiker:

Politik og idéer

Det er i sidste ende idéer, der driver både den økonomiske og den politiske udvikling, argumenterer den østrigske økonom Ludwig von Mises (1881-1973) i dette klassiske essay. Dette er den sidste i en serie på seks forelæsninger, som Mises holdt i Argentina, og som bringes i *Libertas*.

Af Ludwig von Mises

I oplysningstiden, i de år da nordamerikanerne grundlagde deres uafhængighed, og hvor – få år senere – de spanske og portugisiske kolonier blev omdannet til uafhængige nationer, var tidsånden optimistisk. På den tid var alle filosoffer og statsmænd helt overbeviste om, at det var begyndelsen på en ny æra med rigdom, fremskridt og frihed. Dengang forventede man, at de nye politiske institutioner, de konstitutionelle, repræsentative stater, der blev skabt i Europa og Amerika, ville virke på meget gavnlig og fordelagtig måde, og at økonomisk frihed fortsat ville forbedre menneskehedens materielle kår.

Vi ved tilfulde, at nogle af disse forventninger var for optimistiske. Det er sandt, at vi i det 19. og det 20. århundrede har oplevet en hidtil uset forbedring i de økonomiske betingelser, som gør det muligt for en meget større befolkning at leve med en meget højere levestandard. Men vi ved også, at mange af de håb, som det 18. århundredes filosoffer nærede, ligger i ruiner; deres håb om, at der ikke ville være flere krige, og at revolutioner ville blive unødvendige. Disse forventninger blev ikke realiseret.

I det 19. århundrede var der en periode, hvor krigene aftog både i antal og i grusomhed. Men det 20. århundrede førte en opblomstring af den krigeriske ånd med sig, og vi kan roligt sige, at vi næppe endnu har set enden på de prøvelser, menneskeheden skal gennemgå.

Det konstitutionelle system, som grundlagdes i slutningen af det 18. og begyndelsen af det 19. århundrede, har skuffet menneskeheden. De fleste – også de fleste forfattere, som har behandlet dette problem – synes at mene, at der ikke er nogen forbindelse mellem den økonomiske og den politiske side af problemet. Derfor er de tilbøjelige til at bruge en masse ord på at behandle parlamentarismens forfald – regering ved folkets repræsentanter – som om dette fænomen var ganske uafhængigt af den økonomiske situation og af de økonomiske idéer, der bestemmer folks aktiviteter.

Men en sådan uafhængighed eksisterer ikke. Mennesket er ikke et væsen, der har en økonomisk og en politisk side, uafhængige af hverandre, uden indbyrdes forbindelse. Faktisk er det, vi kalder frihedens og den konstitutionelle regerings og de repræsentative institutioners forfald, en konsekvens af en radikal ændring i de økonomiske og politiske idéer. De politiske begivenheder er den uundgåelige konsekvens af ændringen i politiske idéer.

De idéer, der styrede tankerne hos de ledede statsmænd, filosoffer og jurister, som i det 18. og i det tidlige 19. århundrede udviklede grundlaget for det nye politiske system, havde som grundlag, at alle hæderlige borgere indenfor en nation har

det samme endelige mål. Dette endelige mål, som alle ordentlige mennesker burde være viiede til, er hele nationens velfærd – og tillige andre nationers velfærd, idet disse moralske og politiske ledere var fuldt og fast overbevist om, at en fri nation ikke er interesseret i erobring. De betragtede partistridigheder som noget ganske naturligt, at det var helt normalt, at der måtte være meningsforskelle om den bedste måde at bestride statens anliggender på.

De mennesker, der havde nogenlunde ens idéer om et problem, samarbejdede, og dette samarbejde kaldte man et "parti". Men en partistruktur var ikke noget permanent. Den hang ikke sammen med de enkeltes position indenfor hele den sociale struktur. Den kunne ændres, hvis folk erfarede, at deres originale indstilling var baseret på fejlagtige antagelser. Ud fra det synspunkt betragtede mange debatterne under valgkampe og senere i de valgte forsamlinger som en væsentlig politisk faktor. Talerne, der blev holdt af den lovgivende forsamplings medlemmer, blev ikke betragtet simpelthen som bekendtgørelser af et politisk partis hensigter. De blev betragtet som forsøg på at overbevise andre grupper om, at talerens egne idéer var mere korrekte – mere gavnlige for det almene vel – end dem, man før havde hørt.

Politiske taler, ledende artikler, foldere og bøger blev skrevet med det formål at overtale. Der var ikke megen grund til at tro, at man ikke skulle kunne overbevise flertallet om, at ens egen holdning var den absolut korrekte, hvis ens idéer var rigtige. Det var ud fra det grundsynspunkt, at de konstitutionelle regler blev skrevet af de lovgivende organer i det tidlige 19. århundrede.

Men det indebar, at regeringen ikke ville blande sig i de økonomiske betingelser på markedet. Det indebar, at alle borgere kun havde et politisk mål: Hele landets og hele nationens vel. Og det er præcis denne sociale og økonomiske filosofi, som interventionismen er trådt i stedet for. Interventionismen har affødt en ganske anderledes filosofi.

Efter interventionistiske tanker er det regeringens pligt at understøtte, subsidiere, at give privilegier til særlige grupper.

Det 19. århundredes statsmænds idé var, at lovgiverne skulle have deres særlige idéer om at opnå det fælles gode. Men dét vi har i dag, dét vi ser i dag i den politiske virkeligheds verden – praktisk taget uden undtagelse – i alle lande, hvor der ikke bare er et kommunistisk diktatur, er en situation, hvor der ikke længere er nogen politiske partier i den gamle, klassiske betydning, men slet og ret pressionsgrupper.

En pressionsgruppe er en gruppe mennesker, som ønsker at tiltage sig et specielt privilegium på bekostning af den øvrige del af nationen. Dette privilegium kan bestå i told på konkurrerende importvarer, subsidier, love der hindrer andre menne-

sker i at konkurrere med medlemmer af pressionsgruppen. I alle fald er der tale om, at medlemmerne af pressionsgruppen får en særstilling. De får noget, som nægtes – eller som burde nægtes, alt efter gruppens egen indstilling – andre grupper.

I USA ser det ud, som om det gamle to-parti system stadig eksisterer. Men det er bare som et slør over den virkelige situation. I virkeligheden er det politiske liv i USA – så vel som i andre lande – bestemt gennem kampen pressionsgrupperne imellem om at opfylde disses ambitioner. I USA er der stadig et Republikansk Parti og et Demokratisk Parti, men i hver af disse er der repræsentanter for pressionsgrupper. Disse er mere interesserede i at samarbejde med repræsentanter for deres egen pressionsgruppe i det andet parti end med medlemmer af deres eget parti.

For at give Dem et eksempel, hvis De snakker med folk i USA, som virkelig kender Kongressen ud og ind, så vil de sige: "Det dér kongresmedlem repræsenterer sølvmineindustrien, og ham dér repræsenterer hvedefarmerne."

Selvfølgelig er disse pressionsgrupper hver for sig i mindretal. I et system, der er baseret på arbejdsdeling, må enhver speciel gruppe, der stiler mod at tilvende sig privilegier, nødvendigvis være i mindretal. Derfor vil de ikke få succes, medmindre de slår sig sammen med andre pressionsgrupper. I de lovgivende forsamlinger prøver de på at forme koalitioner mellem de forskellige pressionsgrupper, således at de tilsammen kan danne flertal. Men, efter en tid, kan en sådan koalition falde fra hinanden, fordi de ikke kan opretholde enigheden, og nye koalitioner dannes.

Det er hvad der skete i Frankrig i 1871, den situation som historikerne har kaldt "den Tredie Republiks forfald". Men det var ikke noget forfald. Det var slet og ret et eksempel på den kendsgerning, at pressionsgruppesystemet ikke med succes kan bruges som styringssystem i en stor nation.

I de lovgivende forsamlinger har vi repræsentanter for hvedefarmerne, kødindustrien, sølv og olie, men først og fremmest de forskellige fagforeninger. Kun en er ikke repræsenteret i den lovgivende forsamling: nationen som helhed. Og alle problemer, selv i udenrigspolitikken, bliver anskuet ud fra de specielle pressionsgruppers interesser.

I USA er nogle af de mindre befolkede stater særligt interesserede i prisen på sølv. Men ikke alle i disse stater har nogen interesse deri. Ikke desto mindre har USA i mange årtier brugt betragtelige beløb til på skatteydernes bekostning at opkøbe sølv til priser over markedsprisen. Et andet eksempel: I USA er kun en lille del af befolkningen beskæftiget med landbrug; resten af befolkningen er forbrugere, men ikke producenter af landbrugsprodukter. Men USA har alligevel gennem årene brugt milliarder og atter milliarder på at holde priserne på landbrugsprodukter over den potentielle markedspris.

Man kan ikke sige, at dette er en politik, som favoriserer en lille minoritet, for bøndernes interesser er ikke ens. Mælkeproducenten er ikke interesseret i høje kornpriser, tværtimod ville han foretrække en lavere pris på dette produkt. En kyllingefarmer vil foretrække en lavere pris på dette produkt. En kyllingefarmer vil foretrække en lavere pris på kyllingefoder. Der er mange uforenelige interesser indenfor denne gruppe. Og dog, dygtig diplomati indenfor kongressen gør det muligt for små minoritetsgrupper at skaffe sig privilegier på bekostning af flertallet.

En enkelt situation, der er specielt interessant i USA, gælder sukker. Måske er én ud af hver 500 amerikanere interesseret i højere pris på sukker. Sandsynligvis ville de 499 foretrække

lavere sukkerpriser. Ikke desto mindre er USA's politik bundet til – gennem tariffen og andre særlige foranstaltninger – at sikre højere sukkerpriser. Denne politik er ikke alene skadelig for disse 499, der er sukkerforbrugere, den skaber også et meget alvorligt problem for USA's udenrigspolitik. Udenrigspolitikens mål er samarbejde med alle andre amerikanske republikker, hvoraf nogle er interesserede i at sælge sukker til USA, de ville gerne sælge det i større mængder. Dette illustrerer, hvorledes pressionsgruppers interesser kan være bestemmende selv i forhold til en nations udenrigspolitik.

Folk over hele verden har i årevis skrevet om demokrati – om folkeligt, repræsentativt styre. De har jamret over dets fejl og mangler, men det demokrati, de kritiserer, er alene det demokrati, under hvilket interventionismen er landets politiske ledetråd.

I dag kan man høre folk sige: "I det tidlige 19. århundrede holdt man store taler i parlamenterne i Frankrig, Storbritannien og USA om menneskehedens store problemer. De kæmpede imod tyranni, for frihed, for samarbejde med andre frie nationer. Men nu er vi mere praktiske i lovgivningsarbejdet!"

Selvfølgelig er vi mere praktiske. Folk taler ikke om frihed i dag. De snakker om en højere pris for peanuts. Hvis det gælder om at være "praktisk", så har de lovgivende forsamlinger ændret sig væsentligt, men ikke til det bedre.

Disse politiske forandringer, som interventionismen har ført med sig, har svækket nationernes og parlamentarikernes styrke til at modstå diktatorers ambitioner og tyranners manipulationer betydeligt. De parlamentariske repræsentanter, hvis eneste bekymring er at tilfredsstille de vælgere, der for eksempel ønsker en højere pris på sukker, mælk og smør, og en lav pris på hvede (subsidieret af regeringen), kan kun repræsentere folket på en yderst svag måde. De kan aldrig repræsentere alle i deres valgkreds.

De vælgere, der går ind for sådanne privilegier, indser ikke, at der også er modstandere, som ønsker det modsatte og som hindrer deres repræsentanter i at opnå fuld succes.

Dette system fører til en konstant forøgelse af de offentlige udgifter på den ene side, medens den på den anden side gør det vanskeligere at udskrive skatter. Disse pressionsgruppe-repræsentanter ønsker mange specielle privilegier til deres egne pressionsgrupper, men de ønsker ikke at bebyrde deres støtter med en for kraftig skattebyrde.

Det var ikke de tanker, som grundlæggerne af det moderne konstitutionelle demokrati gjorde sig i det 18. århundrede, at en lovgiver skulle repræsentere ikke hele nationen, men kun særinteresserne i det distrikt, hvor han er valgt. Ej heller at dette blev en af interventionismens konsekvenser. Den oprindelige idé var, at hvert medlem af parlamentet skulle repræsentere hele nationen. Han blev ganske vist valgt i et bestemt distrikt, men det var kun fordi folk dér kendte ham og nærede tillid til ham.

Men det var ikke hensigten, at han skulle deltage i landets styrelse for at skaffe særlige fordele for sin valgkreds, at han skulle skaffe en ny skole eller et nyt hospital eller en ny galeanstalt for derigennem at øge statens udgifter netop i hans distrikt. Pressionsgruppepolitikken er forklaringen på, hvorfor det er næsten umuligt – for alle regeringer – at standse inflationen. Så snart de folkevalgte prøver på at holde udgifterne i ave, at begrænse udgifterne, så vil de der støtter særinteresser, som har deres fordele i enkelte, særlige poster på budgettet, komme frem og erklære, at netop dette særlige projekt er

umuligt, eller at netop dette må vedtages.

Naturligvis er diktatur ikke løsningen på økonomiske problemer, lige så lidt som det er løsningen på problemerne om frihed. En diktator kan lægge ud med alskens løfter, men eftersom han er diktator, vil han ikke holde dem. I stedet vil han med det samme undertrykke ytringsfriheden, således at aviserne og de parlamentariske talere ikke dage, måneder eller år senere kan påpege, at han sagde noget andet i sit diktators første dage, end han gjorde i tiden, der fulgte.

Man kommer til at tænke på det frygtelige diktatur, som et stort land som Tyskland har måttet gennemleve i den nylige fortid, når man iagttager, hvorledes friheden stadigt aftager i så mange lande i dag. Som følge heraf taler man om frihedens og civilisationens forfald.

Man siger, at enhver civilisation i sidste ende må forfalde og gå til grunde. Der er fremragende fortalere for denne idé. En af dem var den tyske forsker Spengler. En anden, meget bedre kendt, var den engelske historiker Toynbee. De fortæller os, at vor civilisation nu er gammel. Spengler sammenlignede civilisationen med en plante, som vokser og vokser, men hvis liv når en afslutning. Det samme, siger han, gælder for civilisationer. Den metaforiske sammenligning med en plante er helt arbitrær.

For det første, så er det – indenfor menneskehedens historie – meget vanskeligt at skelne mellem forskellige, indbyrdes uafhængige civilisationer. Civilisationer er ikke uafhængige, de er indbyrdes afhængige, de øver uafbrudt indflydelse på hinanden. Man kan ikke tale om en enkelt civilisations forfald på samme måde, som man kan tale om en enkelt plantes død.

Men selvom man kan afvise Spenglers og Toynbees doktriner, så bliver der en meget almindelig sammenligning tilbage: Sammenligningen mellem døende civilisationer. Det er visselig sandt, at det romerske kejserrige i det 2. århundrede efter Kristi fødsel var en blomstrende civilisation, og at de områder af Europa, Asien og Afrika, hvor det romerske kejserrige havde magten, var højt civiliserede. Der var også en særdeles høj økonomisk civilisation, baseret på en vis arbejdsdeling. Selv om den synes primitiv sammenlignet med i dag, var den særdeles bemærkelsesværdig. Den nåede den højeste grad af arbejdsdeling, der nogensinde er opnået inden den moderne kapitalisme. Det er ikke mindre sandt, at denne civilisation faldt fra hinanden, særligt i det 3. århundrede. Dette forfald gjorde det umuligt for romerne at modstå ydre aggression. Selv om aggressionen ikke var værre end den, romerne havde modstået så mange gange før i de foregående århundreder, så kunne de ikke længere modstå den efter det, der var sket indenfor kejserriget.

Hvad var der sket? Hvad var problemet? Hvad var det, der var årsag til forfaldet af et imperium, der havde opnået den højeste grad af civilisation, der nogensinde er opnået indtil det 18. århundrede? Sandheden er, at det, der ødelagde denne gamle civilisation, var noget lignende, noget næsten identisk med de farer, som truer vor civilisation i dag: På den ene side var det interventionisme, på den anden side var det inflation. Interventionismen i det romerske kejserrige viste sig i den kendsgerning, at det romerske kejserrige – efter græsk eksempel – ikke afstod fra priskontrol. Denne priskontrol var mild, praktisk taget konsekvensfri, fordi den i århundreder ikke forsøgte at reducere priserne til under markedsniveau.

Men så begyndte inflationen i det 3. århundrede. Romerne havde ikke vore tekniske midler til inflation – de kunne ikke trykke penge. De var nødt til at forringe mønterne, og det

system var vort nutidige yderst underlegent. I dag kan vi ved brug af den moderne trykpresse meget let ødelægge pengenes værdi. Men det var effektivt nok, og den medførte de samme resultater som priskontrol. For de priser, som autoriteterne tillod, lå nu under den potentielle pris, som inflationen havde bevirket.

Resultatet var naturligvis, at forsyningen med madvarer til byerne svandt ind. Byboerne blev tvunget tilbage til et liv som jordbrugere. Romerne indså aldrig, hvad der var ved at ske. De forstod det ikke. De havde ikke udviklet det mentale værktøj, der skal til for at forstå problemerne omkring arbejdsdeling og inflationens konsekvenser for markedspriserne. At møntforringelse var noget skidt, det forstod de selvfølgelig udmærket.

Derfor udstedte kejserne også love imod det. Der var love, der skulle forhindre byboere i at flytte på landet, men de var ineffektive. Når folk inde i byerne sultede, så kunne ingen lov hindre dem i at forlade byen og slå sig på landbrug. Byboen kunne ikke længere arbejde i forarbejdningsindustrien som håndværker, og med tabet af byernes markeder kunne ingen efterhånden købe noget som helst.

Derfor ser vi, at fra det 3. århundrede går byerne tilbage, og arbejdsdelingen bliver mindre intensiv end tidligere. Endelig opstod det middelalderlige system med den selvtilstrækkelige husholdning, "villaen" som den kaldtes i den senere lovgivning.

Folk, der sammenligner vore forhold med dem under det romerske kejserrige og siger, at vi går samme vej, har derfor deres grunde til at sige sådan. De kan finde data, der er ligner. Men der er også enorme forskelle. Disse forskelle ligger ikke i den politiske struktur, der var fremherskende i den sidste del af det 3. århundrede. Dengang blev en kejser dræbt ved attentat i gennemsnit hvert tredje år, og hans drabsmand eller den, som var skyld i hans drab, blev hans efterfølger. Og efter gennemsnitlig tre år gentog historien sig. Da Diokletian blev kejser i år 284 prøvede han i nogen tid at bremse forfaldet, men uden held.

Der er enorme forskelle mellem nutidens forhold og dem, der herskede i det gamle Rom, i selve den kendsgerning, at de forholdsregler, der bevirkede forfaldet af det romerske kejserrige ikke var truffet med overlæg. De var ikke, ville jeg sige, et resultat af dadelværdige, formelle doktriner.

I modsætning hertil er de interventionistiske idéer, de socialistiske idéer, de inflationistiske idéer i vor tid blevet kogt sammen og formaliseret af skribenter og professorer. Og der undervises i dem på universiteter og læreanstalter. Man kunne sige: "Situationen er i dag meget værre!" Dertil vil jeg svare: "Nej, den er ikke værre." Efter min mening er den bedre, for idéer kan besejres af andre idéer. På de romerske kejsers tid var der ingen, der tvivlede på, at regeringen havde retten på sin side, og at det var god politik at fastsætte maksimalpriser. Ingen rejste tvivl om det.

Men nu, hvor vi har skoler og professorer og bøger, der anbefaler det, så ved vi, at det er noget, man kan diskutere. Alle disse dårlige idéer, som vi lider under i dag, blev udviklet af akademiske teoretikere.

En berømt spansk forfatter talte om "massernes oprør". Vi bør være meget varsomme med at bruge den betegnelse, for oprør bliver ikke gjort af masserne: det er noget, de intellektuelle gør. Og de, som udviklede disse doktriner, kom ikke fra masserne. Den marxistiske doktrin foregiver, at det kun er proletarer, der får de gode idéer, og at alene den proletariske

bevidsthed skabte socialismen. Men alle socialistiske forfattere – uden undtagelse – var borgerlige i den forstand, socialisterne bruger denne term.

Karl Marx var ikke en mand fra proletariatet. Han var søn af en advokat. Han var ikke nødt til at arbejde for at få råd til at gå på universitetet. Han studerede ved universitetet på samme måde som de velhavende folks børn gør i dag. Gennem resten af sit senere liv blev han understøttet af sin ven Friedrich Engels, der som fabrikant var den allerværste type på en "borgerlig" efter socialistisk målestok. I marxistisk sprogbrug var han en udbytter.

Alt, hvad der sker i samfundet i vor tid, er resultatet af idéer. Både de gode ting og de onde. Det, vi har brug for, er at bekæmpe dårlige idéer. Vi må bekæmpe alt det, vi ikke kan lide i det offentlige liv. Vi må erstatte forkerte idéer med bedre idéer. Vi må bekæmpe de tanker og gamle fordomme, der fremmer fagforeningsvold. Vi må bekæmpe konfiskationen af ejendom, kontrol med priser, inflation og alle de onder, vi lider under.

Idéer og kun idéer kan oplyse mørket. Disse idéer må bringes ud til folk på en sådan måde, at de overtaler dem. Vi må overbevise dem om, at disse idéer er rigtige og ikke forkerte. Kapitalismens store tidsalder, kapitalismens store bedrifter i det 19. århundrede var resultatet af de klassiske økonomers idéer, Adam Smiths, David Ricardos, Bastiats og andres.

Det eneste, vi har behov for, er at erstatte dårlige idéer med bedre idéer. Jeg håber og tror på, at det vil den opvoksende generation kunne gøre. Vor civilisation er ikke dømt til undergang, som Spengler og Toynbee påstod. Vor civilisation vil ikke blive overvundet af ånden fra Moskva. Vor civilisation kan og skal overleve. Og den vil overleve gennem bedre idéer end de, der regerer det meste af verden af i dag, og disse idéer vil blive udviklet af den opvoksende generation.

Jeg betragter det som et meget godt tegn, at medens der for halvtres år siden praktisk taget ikke var nogen i verden, der havde mod til at sige noget godt om fri økonomi, så har vi nu, i det mindste i nogle fremskredne lande, institutioner, der er centre for propaganda for fri økonomi – som for eksempel det forskningscenter i Deres land, der har inviteret mig til Buenos Aires for at sige et par ord i denne storslåede by.

Jeg har ikke kunnet sige så meget om disse vigtige emner. Seks forelæsninger er måske nok meget for tilhørerne, men ikke nok til at redegøre for hele filosofien bag det frie markedssystem, og så sandelig alt for lidt til at tilbagevise alt det nonsens, der er blevet skrevet gennem de sidste halvtreds år om de økonomiske problemer, vi taler om.

Jeg er centret meget taknemlig for at have givet mig denne mulighed for at tale til denne udmærkede forsamling, og jeg håber at antallet af dem, der støtter frihedens idéer, i dette land og i andre lande vil blive kraftigt forøget. Selv har jeg fuld tillid til frihedens fremtid, både politisk og økonomisk.

Strategi, rationalitet og viden

Kan økonomiske ræsonnementer fortælle os noget om, hvorfor det synes så svært at mobilisere selv liberalister til at arbejde for et friere samfund? Det spørgsmål rejser cand. polit. Otto Brøns-Petersen i denne artikel, hvor han også peger på svaret og implikationerne.

Af Otto Brøns-Petersen

Hvis et frit samfund er så god en ting, hvorfor er der så ikke flere libertarianere? Og hvorfor er der ikke flere, som gør noget for at opnå det?

Spørgsmålet kan stilles til mange retninger indenfor politisk filosofi, som mener at have et normativt fortrin i forhold til alle andre. Men det er specielt kritisk for en politisk filosofi, der postulerer, at individer er disponeret for rationalitet og fornuftsbaserede ræsonnementer. På den ene side kunne svaret være, at libertarianske idéer tilsyneladende ikke er, hvad rationelle overvejelser om politisk filosofi leder frem til. På den anden side: Hvis libertarianske idéer er, hvad rationelle overvejelser leder frem til, kunne den manglende popularitet skyldes, at individer generelt ikke er rationelt disponerede. Og da er libertarianske idéer måske ikke velegnede alligevel, fordi mennesker ikke er rationelle nok til at kunne fungere på det frie marked og inden for rammerne af de øvrige institutioner, som et frit samfund bygger på.

Udlagt på denne måde kan der altså synes at eksistere et potentielt ødelæggende "popularitetsparadoks" for libertarianismen. Og paradokset kan sagtens viderefortolkes, så det støtter den kommunitære kritik, der aspirerer til at blive den liberale tankegangs mest prominente opponent. For der synes at være betydelige, kulturelt påvirkede forskelle på libertarianske idéers popularitet – både over tid og over sted. Kulturelle normer og forestillinger kan dermed være af langt større betydning end rationelle handlinger for menneskers adfærd.

Hvordan kan det, jeg har kaldt popularitetsparadokset, besvares?

En mulig besvarelse kunne bestå i at påpege et – væsentligt værre – "rationalitetsparadoks" for politiske filosofier, som på den ene side anfægter rationalitet og på den anden lægger vægt på statslig styring og planlægning. Hvordan kan man forvente en sådan orden institueret med andet end rationelle midler? Og mere fundamentalt: Hvordan kan man grundlæggende bestride menneskelig rationalitet på anden måde end med rationel analyse – og hvordan kan man da benægte menneskers rationelle disponering? Men andre politiske filosofiers paradoksproblemer frikender ikke nødvendigvis libertarianismen for popularitetsparadokset. Selv om sådanne problemer tydeligvis eksisterer, løser man selvsagt ikke ét paradoks ved at opstille et andet.

Rationalitet og viden

Den fundamentale betingelse for at besvare popularitetsparadokset er at se nærmere på selve rationalitetsbegrebet. Hvad vil det sige? Hvad er sammenhængen mellem den rationelle disposition og en persons viden?

Det er ikke ualmindeligt at støde på den opfattelse, at rationalitet indebærer enten perfekt information eller – hvis in-

formationen ikke er komplet – så en probalistisk fordeling af alle mulige udfald (f.eks. ved jeg ikke, hvad en terning vil vise, før jeg kaster den, men jeg kender alle udfaldsmuligheder og sandsynlighederne for, at de kommer ud). Det er måske ikke besynderligt, at rationalitet ofte opfattes således; for det er bl.a. den tolkning, der anvendes i dele af økonomisk teori og spilteori, når man ønsker at forudsige agenternes handlinger. Det er også præcis i denne tolkning, popularitetsparadokset opstår. Men det er til gengæld en ganske anden og meget mere generel tilgang til rationalitet, som er relevant her. For udgangspunktet er netop ikke at forudsige, hvad en rationel person vil gøre, *givet* perfekt (eller probabilistisk) viden, men tværtimod *hvilken viden, en rationelt disponeret person vil op-søge*. Det forbyder simpelt hen sig selv at forklare dannelsen af viden, hvis man starter med at forudsætte den given. Og det må ydermere betegnes som et menneskeligt grundvilkår at være initialt uvidende (udover hvad vor erkendelse rummer af forstandsbegreber). Det er derfor herfra, analysen bør starte.

Heldigvis er opfattelsen af rationalitet som knyttet til en vidensgenererende proces snarere end en "vidensmættet" initialtilstand langt fra fremmed for libertarianske tænkere. Ayn Rand f.eks. betoner betydningen af at fokusere som udgangspunktet for at opnå viden med rationelle midler. Ludwig von Mises lægger i sin praxeologiske teori vægt på sammenhængen mellem viden og reelle valgsituationer. F.A. von Hayek og Israel Kirzner ser markedsprocessen som en opdagelsesprocedure. George Stigler og andre Chicago-økonomer betragter information som et knapt, omkostningsbelastet gode. Der har imidlertid været en overraskende beskedne anvendelse af disse arbejder på de spørgsmål, som optager os mest her: Hvordan viden dannes i en ideologisk og politisk sammenhæng, hvordan viden transformeres til handling, og hvad det må betyde for strategiudformning. Der synes også at være ret udforskede muligheder for at integrere selektionstilgangen til social evolution (hos især Hayek) med mere rationalistisk politisk filosofi.

Har Kuhn fat i noget?

Det er værd at bemærke, at dem, der anvender rationalitet som synonymt med perfekt viden, ikke har markeret sig med samme krav til videnskabelig viden (mange vil ellers mene, at videnskab er særlig rationalistisk i sin videngeneration). Det ville betyde, at den første videnskabsmand fra første dag var i besiddelse af et perfekt system af videnskabelig viden. I stedet er videnskab en møjsommelig opdagelsesproces.

Thomas Kuhn har fremsat en sociologisk teori om videnskabens udvikling over tid, men vel og mærke som et forsøg på at skitsere den faktiske udvikling, ikke opstille en norm for, hvordan videnskaben bør udvikles. Når det er værd at nævne Kuhn her, er det fordi, hans teori synes at kunne modificeres og generaliseres til en beskrivelse af læreprocesser i al almindelighed.

Ifølge Kuhn kan videnskab opdeles i to typer: *Normalvidenskab* og *revolutionær videnskab*. Normalvidenskab foregår med udgangspunkt i et *paradigme*, som lægges til grund for forskningen, og som ikke kontinuerligt er genstand for undersøgelse og kritik. Paradigmer kommer først i vanskeligheder, når normalvidenskaben støder på fænomener, den ikke kan forklare, og problemer, den ikke kan løse. Når denne insufficiens er stor nok, starter eftersøgningen efter et bedre paradigme, som er i stand til at håndtere de pågældende fænomener og problemer. Videnskaben indtræder da i den revolutionære fase. Et eksempel på et sådan paradigmeskift kunne være problemerne med at forklare makrofysiske fænomener med Newtons fysik, der som bekendt førte til udviklingen af relativitetsteorien. Kuhn bruger udtrykket *revolutionær* for at understrege, at den videnskabelige udvikling oftest foregår i spring – der er ikke tale om en kontinuerlig, glidende proces, fordi paradigmet ikke kan udskiftes gradvist. Paradigmet er snarere en helhed, som enten må accepteres eller forkastes.

Hvordan kan man generalisere Kuhns teori til en teori om læreprocessen? Det er indlysende, at mennesker fødes ind i Verden med meget begrænset viden om faktiske forhold. Denne viden må erhverves. Men ikke alene kan man ikke vente på at foretage handlinger, til man har erhvervet sig perfekt viden om alt; selve processen hvorigennem viden erhverves består netop i høj grad i at handle i den eksterne verden. Der er derfor brug for et surrogat for viden, når man handler uden at være perfekt informeret. Dette surrogat består i fordomme, formodninger, ureflekterede normer og i sporadiske erfaringer. Et spædbarn vil formentlig hurtigt nå til den konklusion, at gråd er et universelt middel til at løse ethvert forekommende problem med. Men på et tidspunkt vil dette paradigme komme i vanskeligheder; dels fordi gråd ikke virker universelt, dels fordi der opdages alternative midler. Spædbarnet vil efterhånden gennemgå en række paradigmeskift, hvor forsimplede og forkerte surrogater for viden erstattes med bedre surrogater eller egentlig viden om kausale sammenhænge og empiriske realiteter.

Et vigtigt element i læreprocessen består i *imitation*. Dels fordi det ofte er relativt billigt at erhverve viden om, at andre klarer sig mere succesfuldt end én selv i en given sammenhæng, og at adoptere deres handlingsmønstre og -normer. Dels fordi viden om andres handlemønstre i sig selv er vigtig information; at forstå andre er en del af nøglen til gevinster ved social interaktion. Det bør derfor ikke undre, at kulturelle normer og værdier spiller en væsentlig rolle i alle typer af menneskelige samfund. De fungerer som referencepunkter og som modeller for imitation.

Det er let – som det f.eks. er tilfældet i Hayeks politisk-filosofiske tænkning – at se den sociale evolution som en naturlig selektionsproces på linie med den darwinistiske (eller lamarckske) biologiske udviklingslære. Men individernes rationalitet gør en afgørende forskel. Darwinistisk selektion er udelukkende styret af tilfældigheder – af i sig selv formålsløse mutationer, som imidlertid har den sidegevinst, at de mest effektive overlever og dermed forbedrer arternes kvalitet. Når mennesker reviderer deres viden og handlingsmønstre – “muterer” om man vil – er det derimod ikke i sig selv formålsløst, men netop med det sigte at forbedre deres evne til at fungere succesfuldt. Forbedringerne er ikke sidegevinster, men den styrende mekanisme. Og hvor andre organismer er bundet til én bestemt type adfærd, er mennesker i kraft af ratio-

nelle overvejelser og handlinger i stand til at modificere deres.

Menneskelig aktivitet består i at handle. Formålet med at handle er at opnå gunstige konsekvenser. Men for at handlinger skal lede til gunstige konsekvenser, må den, der handler, gøre sig forestillinger om, at netop en bestemt serie af handlinger leder til de bedst opnåelige konsekvenser. Handling forudsætter altså viden eller surrogater for viden. Men handlinger giver også adgang til at teste viden, fordi man kan sammenholde konsekvenserne af sine handlinger med de forventede resultater. Svarer konsekvenserne ikke til forventningerne, er der basis for at søge ny viden – f.eks. ved at imitere eller inno-

“Most of a man’s daily behavior is simple routine. He performs certain acts without paying special attention to them. He does many things because he was trained in his childhood to do them, because other people behave in the same way and because it is customary in his environment. He acquires habits, he develops automatic reactions. But he indulges in these habits only because he welcomes their outcome. As soon as he discovers that the pursuit of the habitual way may hinder the attainment of ends considered more desirable, he changes his attitude.”¹

Enhver med indblik i praxeologisk teori vil nikke genkendende til denne sammenhæng mellem handling og viden. Praxeologiske teoretikere har imidlertid haft en tendens til ikke at ofre tilstrækkelig opmærksomhed på betydningen for vidensdannelse- og læreprocessen i de tilfælde, hvor handlinger ikke har store konsekvenser for det handlende individ. Hvis konsekvenserne derimod primært kommer andre tilgode, foreligger der et *eksternalitetsproblem*.

Som ved andre eksternalitetsproblemer kan de kun forventes løst i den udstrækning, de eksterne effekter er koblet med private goder. De færreste mennesker kan anvende viden om, f.eks. at universet er krumt, til noget i deres daglige handlinger på en måde, så det medfører gunstige konsekvenser for dem. Men fysikprofessorer og -studerende vil typisk have en privat (økonomisk) fordel ved at søge viden om dette spørgsmål. Samtidig gælder der det særlige for viden om et givent emne, at den ikke kun behøver at have instrumentel betydning – i kraft af at åbne mulighed for at opnå bestemte goder – men også kan være et gode i sig selv. En frimærkeentusiast vil oftest ikke kunne anvende en dybtgående viden om alverdens frimærker som instrument til noget som helst andet gode end denne viden i sig selv.

Politik som eksternalitetsproblem

Viden om politisk filosofi rummer så udpræget et eksternalitetsproblem. Selv om man erhverver sig en omfattende viden om politisk filosofi, er der meget ringe sandsynlighed for, at denne viden kan anvendes instrumentelt til at opnå gunstige konsekvenser i form af et ændret samfundssystem. Uanset hvor velinformeret jeg er om politisk filosofi, er mine muligheder for at omskabe de politiske institutioner i samfundet yderst begrænsede. Og tilsvarende: Selv om jeg er komplet uvidende om politisk filosofi eller har helt inkonsistente synspunkter, får det næppe nogen negative konsekvenser. Viden om, hvilke vaskemaskiner, der findes på markedet, eller hvordan man mest hensigtsmæssigt går over gaden, kan derimod få

helt afgørende konsekvenser for den enkelte. Der er derfor intet besynderligt i, at mennesker generelt ved langt mere om vaskemaskiner og gadekrydsning end om politisk filosofi.

“Public choice” teoretikere har benævnt dette fænomen den *rationelt uvidende vælger*. Betegnelsen kan forekomme noget misvisende. Dels er der ikke tale om, at viden som sådant er irrationelt, men tværtimod om at, det er rationelt at koncentrere sin viden på *andre områder* end det politiske og politisk-filosofiske. Politisk viden indebærer en alternativ-omkostning i form af mindre viden på andre områder (fordi man ikke kan vide alt om alting). Dels behøver vi ikke forvente, at vælgerne ikke har nogen holdninger. Tværtimod må man regne med, at de fleste besidder politiske paradigmer. Problemet er, at kvaliteten oftest er meget lav, fordi der ikke er incitamenter til at vælge gode fremfor dårlige paradigmer.

Eksternalitetsproblemet i politik gælder ikke blot viden, men også handlinger. Selv hvis en vælger er udstyret med en “korrekt” politisk filosofi (*in casu*: en libertariansk én), er det ikke sikkert, at vedkommende vil foretage sig noget i den anledning. Public choice teoretikere taler om den *rationelt inaktive vælger* og i den forbindelse også om det såkaldte vælgerparadoks, som handler om, hvorfor vælgerne overhovedet stemmer. Stemmeafgivning har kun effekt for den enkelte vælger, hvis vedkommendes stemme gør udslaget. Sandsynligheden for, at ens stemme er udslagsgivende, er imidlertid uhyre ringe.² Hvis man skal forsøge at løse vælgerparadokset, kan man betragte den såkaldte gevinstfunktion ved at stemme:

$$\text{Gevinst} = pB - C + D$$

hvor p = sandsynligheden for indflydelse
 B = fordelen, hvis man får indflydelse
 C = omkostninger ved at stemme
 D = eventuelle private gevinster ved at del-
 tage i afstemningsprocessen

Fordelen ved, at ens foretrukne parti får flertal (B), kan være meget stor, mens hvis sandsynligheden for dette resultat (p) er meget lille (hvad der normalt vil være tilfældet), kan selv meget små omkostninger (C) være prohibitive. Det kan altså ikke være udfaldet af afstemningen, men private procesrelaterede fordele (D) (så som at det er sjovt at være med ved et valg), som er afgørende for, om en vælger beslutter sig for at stemme.

Logikken i gevinstfunktionen gælder ikke blot, når der er tale om at stemme, men for enhver handling, en person måtte overveje at foretage (det er f.eks. præcis samme logik, som gjorde sig gældende i analysen af incitamenterne til at erhverve viden). Når p er mindre end 1, kan der foreligge et eksternalitetsproblem.

En digression

Det kan være værd i forbifarten at notere, at eksternalitetsproblemer knyttet til kollektive beslutninger forstærker argumentet for libertariansk politisk filosofi. Det er således en fordel ved et system med privat ejendomsret, at det eliminerer eksternalitetsproblemer, fordi ejendomsrettens eksklusivitet skaber direkte forbindelse mellem handlinger og konsekvenser. Hvis vaskemaskiner ikke blev omsat på det frie marked, men blev leveret af det offentlige efter en kollektiv beslutning om, hvilket mærke alle skal have, ville forbrugerne ikke have noget incitament til at skaffe sig viden om fordele og ulemper

ved forskellige modeller (p ville være for lille til, at det kunne betale sig at anskaffe denne instrumentelle viden).

Det kan forekomme overraskende, at eksternalitetsproblemer kan forstærke argumentet for libertariansk ideologi – fordi de ofte ses som argument for statslig intervention. Men det handler, som påpeget af David Friedman, om at havne på den rigtige side af “the public good trap”. Årsagen til overraskelsen ligger i forkert forståelse af eksternaliteter i den traditionelle økonomisk-politologiske analyse og utilstrækkelig forståelse hos libertarianske teoretikere – trods betydelige fremskridt af især Ronald Coase og Harold Demsetz.

Strategiske implikationer

Vi står altså i en situation, hvor det kan være rationelt for de fleste hverken at opsøge væsentlig viden om politisk filosofi eller at foretage handlinger i nogen væsentlig grad for at opnå et frit samfund. Og i den udstrækning, dette alligevel er rationelt, hænger det sammen med private, proces-relaterede gevinster.

Det har en række implikationer for strategiske overvejelser, som der her kun skal tegnes en kort skitse af:

“Krise-tesen”: Hvis paradigme-skift i politiske holdninger foregår på samme måde som i videnskaben ifølge Kuhn’s teori, betyder det, at eksisterende paradigmer skal i åbenlyse vanskeligheder, før mennesker reviderer deres opfattelse. En sådan situation vil typisk opstå, når eksisterende samfundssystemer kommer i alvorlig krise. Denne tese passer i øvrigt godt med Robert Higgs’ konstatering i *Crisis & Leviathan* (1987) af, at væsentlige ændringer i den fremherskende ideologiske opfattelse i USA i de seneste 100 år har været sammenfaldende med økonomiske eller politiske kriser. “Gradualisme-tesen” om, at den bedste vej til et frit samfund er små (eller ligefrem umærkelige) ændringer i libertariansk retning, har derimod ikke så meget for sig.

“Sandheden” vinder ikke nødvendigvis i det lange løb: Men selv alvorlige kriser behøver ikke nødvendigvis at blive diagnosticeret korrekt i størstedelen af offentligheden, fordi der eksisterer incitamentsproblemer. Den optimistiske doktrin om, at “in the long run, the truth will prevail” er derfor vanskelig at underbygge (uanset hvad sandheden måtte være!).

Der er grænser for interessegruppe-tyranni. Mange økonomiske og politiske teoretikere ser den politiske proces som et “pressionsspil” med snævert fokuserede interessegrupper som dominerende aktører. Men medens denne analyse naturligvis i høj grad er korrekt, er det værd at erindre, at eksternalitetsproblemet også giver vanskeligheder for pressionsgrupper. Vælgeradfæren kan derfor blive præget af skift, som går på tværs af pressionsgruppeinteresser.

Hensyn til private proces-relaterede interesser – både på “udbuds-” og “efterspørgselssiden”: Gevinstfunktionen tilsiger, at handlinger forbundet med betydelige eksternaliteter kun udføres, hvis der er private procesrelaterede gevinster knyttet til dem. Denne indsigt er særdeles central for libertarianske “aktivister” – både når det gælder om at motivere deres målgrupper (efterspørgselssiden) og dem selv (udbudssiden). Den taler således for betydelig diversitet og imod forsøg på at opstille én kollektiv strategi for libertarianske aktiviteter.

Mennesker er ikke nødvendigvis dumme, fordi deres politiske synspunkter er det: Det er et næsten klassisk fænomen, at bevægelser, som mener, at deres politiske filosofi er bedre end alternativerne for langt de fleste, bliver frustrerede over, at de

potentielle vindere ikke selv kan indse det. Det leder hurtigt til den konklusion, at folk i almindelighed er dumme og irrationelle. Er der tale om en autoritær ideologi, opmuntrer det yderligere til styring og undertrykkelse. Men der er ingen grund til at vurdere folk flest på deres politiske holdninger; deres evner til at anskaffe vaskemaskiner og krydse gaden er langt mere interessante.

Noter

1. Ludwig von Mises: "The Treatment of Irrationality in the Social Sciences", i *Philosophy and Phenomenological Research* 4 (1944).
2. Vælgerparadokset er strengt taget forkert formuleret og burde i stedet hedde "stabilitetsparadokset". For hvis alle vælgere ræsonnerer på denne måde, burde ingen stemme, og da vil sandsynligheden for indflydelse være meget høj. Men hvis alle ræsonnerer således, taler det for høj valgdeltagelse... og så kører problemet i ring. Paradokset er derfor, hvorfor valgdeltagelsen er så stabil, og hvorfor vælgerne stemmer *givet* forventninger om, at andre også gør det.

At genopfinde statens rolle

I nogle situationer og på nogle områder er privatiseringer og nedskæringer ikke de realpolitisk optimale muligheder, men det betyder ikke, at man ikke kan ændre på statens indre mekanismer. Således skriver Dr. Madsen Pirie, præsident for Adam Smith Institute, London.

Af Madsen Pirie

Venstrefløjen i Amerika og Storbritannien har fokuseret på slagordet *Reinventing Government* efter udgivelsen af bogen med samme titel i 1992 og Clintons forsøg på at give sin kampagne et tema. Konceptet er en regering, som holder sig til overordnet styring i stedet for at diktere detaljer; som sætter folk i stand til at gøre noget i stedet for at gøre det for dem.

Adam Smith Institutes venner og støtter er allerede bekendt med nogle af disse ideer. Udtrykket kan være nyt, men lidet andet er. Hvad venstrefløjen ikke har opdaget, er, at staten ganske stille har genopfundet sig selv i løbet af de sidste 14 år. Det overordnede strategiske mål har været at ændre et producentstyret samfund til et samfund, som i stedet dirigeres af dem, som forbruger offentlige ydelser.

Under den gamle model opkrævede regeringen skat af os og traf beslutninger for derpå gennem utallige lag af bureaukrati at levere en standardiseret ydelse til os nede på bunden. Der var hverken nogen valgmulighed eller nogen måde at øve indflydelse på den modtagne ydelses form. Resultatet var, at systemet tilgodeså producentinteresser, f.eks. offentlige administratorers og faglige organisationers interesser.

Under den model, som vi tilstræber, kan borgerne foretage valg vedrørende de tjenesteydelser, de modtager. Det kan være et valg af skole eller et valg af pensionsopsparingens størrelse. Strukturen må være sådan, at disse valg dirigerer statens midler og signalerer behovene tilbage til regeringen. Det udfald, der opstår, er ikke på forhånd udtænkt og fastlagt centralt som i den gamle model, men opstår spontant ud fra borgernes interaktioner.

Der har været tre væsentlige skridt i retning af denne vigtige genopfindelse af statens rolle med et fjerde under forberedelse. Først var der *privatisering*, som overførte statslige industrier og værker til den private sektor. På markedet reagerer de på de kommercielle udbuds- og efterspørgselssignaler fremfor deres politiske herrers behov. Uden statstilskud og lovsikret monopolstatus er de privatiserede virksomheder nødt til at tjene til deres ophold ved at tilbyde et attraktivt produkt til en rimelig pris.

Privatisering har også omfattet udlicitering af offentlige arbejder til private firmaer og dermed ladet offentligheden drage fordel af konkurrence og innovation. De offentlige servicefunktioner, som er blevet overtaget af private firmaer, blev tidligere kun i ringe grad tilskyndet til at effektivisere, kontrollere deres omkostninger eller blot udvise venlighed overfor de kunder, som de formodedes at betjene.

Den anden fase af genopfindelsen af statens rolle omfattede etableringen af *interne markeder* i uddannelses- og sundhedssektoren. Ud røg monopolerne, ydelserne uden valg hvor alternativer var forbeholdt dem, som havde råd til at betale to gange. Gradvist indførte man et system, som lader valg truffet af individer og familier dirigere statens forbrug. Når skoler ikke længere er underlagt kommunal kontrol, når praktiserende læger bliver budgetansvarlige, og når hospitaler bliver drevet som selv-

stændige fonde under National Health Service, skal de alle sælge serviceydelser til deres kunder for at sikre sig fortsat statslig finansiering i stedet for de tidligere garanterede bloktilskud.

Resultatet er, at de ikke længere kan tage deres kunder for givet. De er nødt til at gøre deres ydelser attraktive. Fordi de styrer deres egne budgetter, er der en tilskyndelse til at være omkostningseffektive og innovative. Hvor der ikke spildes, er der flere penge til dér, hvor det virkelig gælder. Det er grunden til, at skoler, praktiserende læger og hospitaler tilpasser deres ydelser til forbrugernes ønsker.

Den tredje fase af den stille revolution er *Citizen's Charter*. Denne borgerpagt tilsiger de institutioner, som er tilbage i den statslige sektor at følge de bedste forskrifter fra den private sektor for at opfylde forbrugernes ønsker. Den er baseret på den bemærkelsesværdigt simple idé, at skatteyderen er en betalende kunde, som har ret til ydelser af god kvalitet, der er prisen værd. Under pagten skal institutionerne konsultere deres kunder og derpå offentliggøre målsætninger for deres serviceydelser. Der er nødt til at være uafhængigt tilsyn, ligesom der skal være en let tilgængelig klage- og erstatningsprocedure, såfremt ydelsen ikke lever op til de fastsatte mål.

Under den fjerde fase, som vi ikke er kommet til endnu, vil regeringen fortsætte med *eksternalisering af valghandlinger*. Beslutninger, som tidligere blev truffet af offentlige administratorer bliver nu flyttet ud til den brede befolkning. Regeringen reagerer på disse valghandlinger ved at justere deres ydelser, præcis som det sker i en privat virksomhed. Det betyder, at folk vil sammensætte deres egen miks af offentlige og private ydelser. De vil nogle gange vælge private alternativer til statens tilbud, og finansieringen vil blive overført i overensstemmelse hermed.

Standardiserede ydelser kan have været udholdelige, dengang de fleste mennesker levede ensartede liv og blev i det samme job livet igennem. Nu er deres livsmønstre mere varierede, og de kan tænkes at have skiftende behov svarende til ændringer i løbet af deres livsbane. Dette etyder, at en individuelt tilpasset løsning er bedre for den enkelte.

I denne genopfindelse af statens rolle, vil staten virkelig styre fremfor at diktere og uddelegere valgmuligheder fremfor at levere standardiserede ydelser. En yderligere fordel er, at autoritet kommer nedefra. Når regeringen styrer under det nye system, reagerer den på, hvad borgerne siger gennem deres valghandlinger, fremfor på, hvad den herskende politiske klasse mener, at der bør gøres.

Endelig har vi allerede været igang med dette i 14 år, og at vi er nået langt hen ad vejen mod det fastsatte mål. Vi har formålet klart i syne, og vi har den gennemgribende fantasifuldhed, der er påkrævet for at opnå det.

Oversat af Mike Polczynski fra "Reinventing Government", *Adam Smith Bulletin*, forår 1993.

Kan tvang gradbøjes?

Er det muligt at “måle” frihed? Dette spørgsmål rejses i denne tankevækkende artikel af cand.polit. Lars Christensen, som analyserer problemerne i forbindelse med at sammenligne “graden” af frihed på tværs af samfundet.

Af Lars Christensen

I filosofiske diskussioner angående naturlige rettigheder argumenteres ofte for, at tvang kan retfærdiggøres såfremt, at den har til formål at reducere tvangen overfor tredje person. Det mest kendte eksempel på denne type argument er Robert Nozicks “kompensationsprincip” (1974). Ifølge kompensationsprincippet kan tvang retfærdiggøres, hvis den har til formål at forsvare friheden. Således argumenterer Nozick for, at et individ kan fratages retten til selvforsvar, hvis denne person kompenseres ved, at staten yder beskyttelse af dette individs naturlige rettigheder. Nozick antager dermed, at der eksisterer en universel kendt tvangsskala – altså en skala, der er accepteret og kendt af alle individer i samfundet. Denne antagelse er nødvendig for at sammenligne den tvang, staten anvender overfor individet med den beskyttelse, staten yder individet.

Ideen om en universel tvangsskala er alment accepteret. Således er der en høj grad af konsensus om, at der er “mere” frihed i Danmark end i Iran, og at der er “mere” økonomisk frihed i USA end i Danmark. I det følgende vil det blive forsøgt at gøre op med ideen om en universel tvangsskala. Det vil blive søgt vist, at der ikke eksisterer noget teoretisk grundlag for at hævde, at Danmark er mere eller mindre frit end Iran.

Lad os antage, at ethvert individ har en form for tvangsskala. Et givet individ, i , har en hypotetisk tvangsskala, h_i (tvangshandling), hvorpå graden af tvang måles. Hvis individet ikke udsættes for tvang, vil tvangsskalaen være nul, h_i (ingen tvang) = 0. På samme måde vil tvangsskalaen være lig én, hvis individet udsættes for maksimal tvang. Den maksimale tvang, der kan udøves overfor et individ, er mord, d.v.s. h_i (mord) = 1. Tvangshandlinger mellem disse to yderpunkter giver anledning til værdier mellem 0 og 1 på tvangsskalaen. Alle individer i samfundet har en tvangsskala. Tvangsskalaen er forskellig fra individ til individ. F.eks. kan det tænkes, at et individ, i , føler, at en indkomstskat på 50 pct. er udtryk for en højere grad af tvang end et forbud mod at ryge hash. Omvendt kan et andet individ, j , tænkes at have det modsat – eller for at udtrykke det ved at benytte en formel matematiske ramme:

- (1) $1 > h_j(\text{hashforbud}) > h_i(\text{indkomstskat på 50\%}) > 0$
- (2) $1 > h_i(\text{indkomstskat på 50\%}) > h_j(\text{hashforbud}) > 0$

Der er nu etableret en teoretisk ramme, som kan benyttes til at besvare spørgsmålet: Er det meningsfyldt at hævde, at én stat giver anledning til mere tvang end en anden?

For at kunne sammenligne graden af tvang i to samfund er det nødvendigt, at skabe en form for aggregeringsfunktion, altså en metode hvorved de individuelle tvangsskalaer kan sammenvejes i hvert samfund.

Et eksempel på en metode til at konstruere en sådan samfundstvangsskala er John Rawls’ maximin-regel (1971),

som siger, at en tvangshandling a skal foretrækkes af samfundet fremfor en tvangshandling b , hvis det gælder for individ i , at i foretrækker a fremfor b , og individ i er dårligere stillet ved tvangshandlingen b end ved tvangshandlingen a end alle andre individer i samfundet.

Et andet eksempel på en aggregeringsmetode er den utilitaristiske tilgang, hvor der konstrueres en samfundstvangsskala ved at summere samtlige individuelle tvangsskalaer. Det betyder, at hvis to statsdannelser – med lige mange borgere – sammenlignes, kan den stat, der opnår den laveste “score” på samfundstvangsskalaen siges at være den frieste stat.

Karakteristiske for begge disse aggregeringsmetoder er, at de forudsætter interpersonel sammenligning af tvangsskalaerne. I det følgende vil blive vist at interpersonel sammenligning af tvangsskalaer ikke giver mening, hvorfor de to ovennævnte metoder må afvises.

Antag at der er to individer, der er isoleret fra hinanden. Hver individ får udleveret en målestok (analogt til individuelle tvangsskalaer), og enheden på de to målestokke er forskellige. Det ene individ får herudover en tegning i fuld skala af en genstand (analogt til en tvangshandling), som det andet individ skal konstruere i den rigtige størrelse. Det først individ har kun mulighed for at meddele det andet individ størrelsen af vinkler og afstandsmål vedrørende genstanden på tegningen. Med denne information vil det være muligt for den anden at konstruere en model af genstanden – men kun i den rigtige størrelse, hvis begge målestokke har samme enhed. Hvis enhederne er forskellige, kan genstanden ikke konstrueres i den rigtige størrelse. Individerne må for, at dette må skal kunne lade sig gøre udveksle information om størrelsen af målestokkene. Det kan kun lade sig gøre, hvis de begge besidder en anden genstand, som de kan bruge som “standard”, og dermed er i stand til at sætte deres målestokke i forhold til denne standard og dermed i forhold til hinandens målestokke.

Et lignende problem opstår, når to individers tvangsskalaer skal sammenlignes. Således kendes ikke forholdet mellem de forskellige skalaers “tvangsenheder”, hvorfor det ikke vil være muligt at sammenligne forskellige tvangsskalaer. Dette fører til, at såvel den Rawlske som den utilitaristiske aggregeringsmetode må afvises. Spørgsmålet er nu, eksisterer der overhovedet nogen metode hvorved, der kan opstilles en samfundstvangsskala? Problematikken er analog til den økonomiske teoris forsøg på at opstilles samfundsnyttefunktioner. Kenneth Arrow (1951) har vist at, såfremt det kræves, at en samfundsnyttefunktion skal omfatte mere end ét individ, og at samfundsnyttefunktionen skal være Pareto-optimal, kan der ikke konstrueres en samfundsnyttefunktion. Hvis samme krav stilles til en samfundstvangsskala, kan det konkluderes, at en sådan ikke kan opstilles.

Det giver altså ikke mening at konstruere samfundstvangsskalaer, hvorfor der ikke kan skabes et teoretisk fundament for sammenligning af graden af frihed i forskellige stater. Det

eneste, der giver mening, er en binær tilgang til problematikken: Enten er et samfund frit, eller også er det ikke frit; der eksisterer ingen mellemting. Som Gustave de Molinari (1849) har udtrykt det:

“Total kommunisme eller total frihed!”

Referencer:

- Arrow, Kenneth J. *Social Choice and Individual Values*. New Haven: Yale University Press, 1951.
- Molinari, Gustave de. “De la Production de la Sécurité.” *Journal des Économistes* (21) 1849.
- Nozick, Robert. *Anarchy, State and Utopia*. New York: Basic Books, 1974.
- Rawls, John. *A Theory of Justice*. Cambridge: Harvard University Press, 1971.

Fænomenet politik

I parlamenterne, i bureaukratierne og på læreanstalterne sidder vinderne i den sociale kamp og overvejer deres interesser. Som sådan er selve politikken den lille mands naturlige fjende, skriver forfatteren Steen Steensen, der peger på mulighederne for at sætte grænser for politik

Af Steen Steensen

Hvordan bør libertarianere forholde sig til fænomenet politik? På dette felt råder der en del forvirring. Adskillige frihedsorienterede mennesker lader spørgsmålet afhænge af politikken indhold, dens nærmere bestemmelse, dens kvalitet så at sige. Men er det ikke kvantiteten, altså politikken mængde, der sætter skellet mellem et frit og et ufrit samfund? Problemstillingen må drøftes forfra og uforbeholdent.

Lad følgende spørgsmål være ledende for analysen. Har politik nogensinde bidraget til at højne velstanden, friheden, ligheden og retfærdigheden i et samfund? Nej og atter nej, politik er et instrument for undertrykkelse og udbytning. Politik drejer sig om magt og ambition. Altid holder samfundets mægtige fat om lov- og regeringsudøvelsen. Politik er et redskab i den herskende klasses hænder. I parlamenterne sidder vinderne i den sociale kamp og overvejer deres interesser. Politik udgør den lille mands naturlige fjende.

Politik er problemet

Velstand er ikke en frugt af politik. Den frembringes af arbejdende menneskers produktive indsats. I fri konkurrence på et frit marked forøges de materielle ressourcer. Velstand i bredden forudsætter en passiv stat. Individet, hjemmet, ejendommen og arbejdet må omgives af politikfrie zoner. Økonomisk frihed fremkalder de kreative kræfter hos millioner af mennesker og gør brug af deres dømmekraft. Handlefrihed udgør velstandens egentlige kerne. Selvbestemmelse skaber arbejdsglæde, stolthed og livsmod.

Handlingsplaner, restriktioner og overvågning ydmyger de arbejdende og slår de økonomiske grundlove i stykker. Politik er ikke løsningen på et problem. Politik er selve problemet. Man kan ikke løse økonomiske problemer med politiske midler. Går der politik i noget, går der kuk i noget. De selvregulerende kræfter er derimod rationelle. Markedet rummer en visdom, der overgår politimageres og planlægges begrænsede klogskab. Magt og marked forholder sig til hinanden som ild og vand. Frimarkedet beløber sig til velstandens kilde. Politik gør det ikke.

Politik som magt

Således danner politik og frihed tillige kontrast. Politik er beslutninger truffet af få mennesker og gælder for mange. Politik er målrettede fælleshandlinger. Kollektivismen andrager politikken væsen. Individualisme hører markedet til. Politik drejer sig som antydning om magt. Denne kraft kan aldrig være frihedsorienteret. Magt vil styre og tvinge. Politik er dirigisme og fordrer lydighed.

I den atmosfære kvæles friheden. Træffes der beslutninger på et givet område, må de berørte mennesker ikke selv træffe beslutninger inden for området. Selvbestemmelsesretten indskrænkes. Altså gælder sætningen: Jo flere politiske beslutnin-

ger, der træffes, des mere frihed inddrages. Mængden af politik i et samfund afgør frihedsgradens størrelse. Følgelig gælder næstkommende slagord også: Jo mindre politik des mere frihed. I et demokratisk samfund spiller politikere ikke nogen aktiv rolle. Der henvises til bogen *Demokratiets Rødder*.

Lighed og retfærdighed

Men ligheden? Er politik ikke lighedens redskab? Nej som sagt, det kan umuligt forholde sig sådan. Politik er vinderklassens ønsker. Markedet derimod orienterer sig mod lighed. Den fri torvehandel nedbryder privilegier. Ingen må have nogen særstilling frem for andre. I politik andrager tingene nærmest den omvendte orden. Vinderne i den sociale kamp vil have noget ud af triumfen. Sejrherrerne legaliserer plyndringer gennem lovgivningen, skattelovene eksempelvis. Ressourcer overføres fra de arbejdende til de vegeterende, fra ydere til nydere. Den politiske klasse opbygger en særstilling og befæster den. Politisk aktivisme skaber et klassesamfund.

Politik og retfærdighed er ligeledes modsatte størrelser. Når politikens væsen er undertrykkelse, udbytning, ufrihed og ulighed kan en etisk orden ikke ad den kanal bringes til veje. Ideologisk hænger magt og moral imidlertid sammen. De herskende må nødvendigvis føre sig frem i etiske gevanter. Det moralske herredømme legitimerer magten. Mister overklassen initiativet på dette felt, træder nye herrer ind på scenen.

Den, der har magten, har også retten, herunder definitionsretten. Politik defineres derfor af de ledende som en human reaktion på uretfærdigheder i samfundet. Denne tale er komplet falsk. Glem ikke ideologiernes funktion! Den ideologiske retfærdiggørelse af politikmageriet skal dels give politikmagerne en god samvittighed og dels tilsløre udbytningens virkelighed.

Politik er ondets rod. Politik tager penge og frihed fra arbejdende mennesker. Politik og stat grundfæster et uligheds-samfund. Politik er legaliseret uretfærdighed.

Den herskende klasse

I Danmark i dag beherskes politik af det intellektuelle borgerskab. I det lovgivende og regerende apparat troner læreanstaltens kandidater. Højre og venstre, socialistisk og borgerlig, yderfløje og centrum, alt dette betyder intet. Folketinget er et forum, hvor de intellektuelle overvejer deres interesser. Stridigheder mellem partier og personer kan tage sig drabelig ud, men de er af overfladisk art. Levebrødspolitikerne rivaliserer om ministerposter og dominanspositioner. Der foregår en magt- og statuskamp. Midt i tumlen plejes de veluddannedes velfærd, og der garderes mod oprør.

Der er ikke behov for en anden politik, men for mindre politik. Afpolitisering af samfundet beløber sig til denne generations altoverskyggende mission. Kun ad den vej kan demokratiske tilstande genoprettes. I nævnte henseende udretter stemmeretten ingenting. Oprørsretten angiver den eneste farbare rute. Frivilligt giver det boglige borgerskab ikke magt-

ten fra sig.

Først og fremmest må der sættes ind mod politikks professionalisering. Den professionelle, toptrimmede politiske organisator på fuldtid, heltid og livstid rider samfundet som en mare. I hele Europa såvel som i USA tyranniserer heltidspolitikeren befolkningen. Denne skikkelse er et demokratisk misfoster. På dette punkt bør ingen fingre afbøde slaget.

I USA er opgøret med den professionelle politiker i fuld gang. I mange af enkeltstaterne gøres der forsøg på at begrænse politikernes virketid. Tidsbegrænsning, *term limits*, er allerede vedtaget i 23 stater. Højesteret ilede imidlertid politikmagerne til hjælp og erklærede afprofessionaliseringen for forfatningsstridigt. På længere sigt kan den politiske klasse næppe modstå det folkelige pres.

Vitterligt, de folkevalgte udgør et diktatorisk element i samfundet. Også herhjemme må der gøres rent bord med disse karle. Amatørpolitikeren skal genindsættes i sin tabte værdighed. Alene langs disse linjer kan en afpolitisering af samfundet gennemføres og varigt fastholdes. Demokrati drejer sig om at sætte spærringer ind mod kollektiv magtudøvelse. Politik er en anti-demokratisk kraft.

Libertarianere bør aldrig vakle på dette punkt. Politikens indhold er ligegyldigt. Det drejer sig om mængden. Afpolitisering planerer vejen til afbureaukratisering og minimering af staten. Hvem, der har den politiske magt, betyder ingenting. Det gælder om at rulle den politiske magt tilbage. Om denne akse bør frihedsdebatten snurre.

Anmeldelser

Den moderne liberalisme

Den Moderne Liberalisme: Rødder og perspektiver. Jens Løgstrup Madsen (red.), Christopher Arzrouni, Torben Grage, Peter Kurrild-Klitgaard og Finn Ziegler. København: Forlaget Breidablik, 1997. 176 pp., paperback. 150 kr.

Året 1997 bød på en ny bog, skrevet af fem personer, der ikke er helt ukendte i Libertas kredse. Titlen som de fem forfattere Jens Løgstrup Madsen (red.), Christopher Arzrouni, Torben Grage, Peter Kurrild-Klitgaard og Finn Ziegler har valgt at give bogen er "Den Moderne Liberalisme: Rødder og Perspektiver".

Som helhed har bogen værdi for to målgrupper: Dels den gruppe som ønsker at vide noget mere om liberalistisk økonomisk teori, men som ikke selv har en økonomisk baggrund, dels de i forvejen overbeviste, for hvem det vil have en terapeutisk værdi at blive bekræftet med gode argumenter. Bogen tager som udgangspunkt, at liberale ideer har vundet frem i en årrække. Den vil gerne forklare hvorfor via en idéhistorisk og økonomisk tilgang.

Jens Løgstrup Madsen ser tre hovedårsager til, at konsensusen omkring den socialdemokratiske model er ved at bryde sammen: De liberalistiske ideer vinder stigende indpas i praktisk politik, velfærdsstaten har stigende balanceproblemer og bliver mere formynderisk og endelig har kommunismens sammenbrud i Øst fået marxisternes idégrundlag til at vakle. Clinton og Blair har i økonomisk hensende gjort op med fortidens overbudspolitik, men de hævder fortsat, at den klassiske liberalisme står for egoisme. Løgstrup skriver som svar herpå at "vi ikke er atomiserede individer, der er hævet over socialt

samvær med andre. Tværtimod vi er sociale væsener, som opfører os mest socialt, når vi frivilligt vælger at stå ved vores ansvar og forpligtelser". En flot formulering, der indeholder essensen af meget af det som også Adam Smith og Immanuel Kant har forsøgt at forklare for nogle hundrede år siden, og som f.eks. F.A. Hayek har været inde på i dette århundrede.

Løgstrup finder, at liberalismen skal søge nye svar i flygtninge- og EU-debat, selvom det kan være vanskeligt at se, at der skulle være tvivl om liberal stillingtagen i disse spørgsmål – liberalismen har jo allerede klare svar. Mere relevant er det, at Løgstrup udpeger kommunitarismen som liberalismens mulige fremtidige hovedfjende. Siden *Oprør fra Midten* i 1978, Michael Sandels *Limits of Justice* fra 1982 og Alasdair MacIntyres *After Virtue* fra 1981, har kommunitaristerne leveret udfordringer til liberalismen. Noget svar på den kommunitaristiske udfordring leverer bogen desværre ikke – det ville ellers være tiltrængt.

Torben Grages idéhistoriske kapitel er alternativt, fordi det navngiver en række tænkere som liberale, tænkere som normalt placeres i andre kategorier. Det drejer sig om den "før-liberale" Marsilius af Padua, om Montesquieu, der jo ellers er kendt for at mene, at man kan udlede noget universelt om mennesket ud fra klimaet, samt Popper, der går ind for gradvis social konstruktivisme.

Prioritering kan altid diskuteres, men hvorfor give plads til flere sider om Tocqueville, mens Rawls og Nozick må dele en enkelt? Det synes som om, at Grage har villet medtage alle, der blot i deres tankegang har haft en snert af liberalisme, også selvom de omtalte personer, har dækket over diametralt mod-

satte filosofiske tilgange. Alligevel er kapitlet interessant, fordi det giver en god oversigt over tænkere fra Aristoteles til idag.

Christopher Arzrounis kapitel er emne-rettet fremfor historigrafisk, og tager fat på naturen, utilitarisme m.v., og der bliver plads til nogle kommentarer til Holger K. Nielsens glemte bog og lidt polemik med andre nutidige SFere. Finn Ziegler og Arzrouni skriver sammen om markedsfejl og individuelle valg. Et vellykket men ikke så overraskende kapitel, der primært opererer udfra en *homo oeconomicus*-incitamentstruktur tankegang. Ofte kan netop forsimplede modeller give de helt rigtige knock-down-argumenter.

Peter Kurrild-Klitgaard slutter af med en gennemgang af liberal realpolitik, med gode betragtninger omkring højre-venstre-aksen, samt en lille reminder til alle politisk aktive om, at

Ventre og konservative, deres liberale grundlag til trods, har stemt for de fleste af de forslag, der til daglig betyder statsstyring og indskrænkning af vor frihed. Kurrild-Klitgaard skriver, at de danske borgerligt-liberale partier mangler et gennemtænkt program for anvendelsen af regeringsmagten.

Lad os håbe, at nogle af Borgens politikere lader sig inspirere af bogen – der er naturlig pligt læsning for alle medlemmer af Libertas, fordi den afspejler de diskurser, der har været fremherskende siden organisationens stiftelse. Så får vi måske næste gang, hvor VK får chancen, noget andet og mere offensivt end blot administration af konsensus-Danmark at se.

Henrik Carmel

Liberal rationalisme

Justus Hartnack: *Strejftog i Filosofien: Essays om Heidegger, Moral og Etik, Hegels Retsfilosofi, Kierkegaard, Dekonstruktion*. København: C.A. Reitzel, 1996. 122 pp., paperback. 125 kr.

Der har, set i et liberalt perspektiv, altid været to farlige strømninger indenfor moralfilosofien – farlige fordi de repræsenterer de alvorligste trusler for friheden, og farlige fordi begge tendenser også kan findes indenfor liberalismen. Den ene strømning er den holdning, at normative udsagn overhovedet ingen sandhedsværdi har; at der er intet, som er objektivt "godt" eller "dårligt". Den anden er den position, at der eksternt i forhold til menneskelig bevidsthed og handling findes et objektivt sæt af substantielle normative principper, som kan finde anvendelse på enhver tænkelig situation og for ethvert menneske, uafhængigt af tid og sted, og som det vel og mærke er uproblematisk at erkende. Hvor den første umiddelbart leder til relativisme, risikerer den anden let at lede til en moralsk absolutisme med potentielt totalitære konsekvenser, og disse kunne desværre umiddelbart synes som både udtømmende og gensidigt udelukkende muligheder. Men de to alternativer er ikke udtømmende, og for den liberale er den moralfilosofiske udfordring altid at forsøge at finde den rette kurs mellem dette relativismens Skylla og absolutismens Charybdis.

Det er ganske vist ikke eksplicit disse spørgsmål, som denne lille bog handler om, og der er heller ingen politik i den – og dog kan bogen med fordel læses med denne problemstilling in mente. Forfatteren er en af de få internationalt anerkendte danske filosoffer, dr.phil. Justus Hartnack, tidligere professor i filosofi ved Aarhus Universitet, samt ved State University of New York, og gæsteprofessor ved en række af den vestlige verdens bedste universiteter. Hartnack, der er en autoritet, når det gælder filosoffer som Immanuel Kant, G.W.F. Hegel og Ludwig Wittgenstein, vil formodentlig især være mange af dette tidsskrifts læsere bekendt fra bogen *Menneskerettigheder* (1980), hvori han behandlede de nyere, liberale politiske filosoffer John Rawls og Robert Nozick og disses respektive hovedværker, *A Theory of Justice* (1971) og *Anarchy, State and Utopia* (1974).

Dette er ikke nogen helstøbt, stor afhandling, men det prætenderer den heller ikke at være. Bogen er derimod – som allerede titlen slår fast – en samling af strejftog, nærmere bestemt fem små filosofiske essays, der alle knytter an til aktuelle strømninger og spørgsmål indenfor filosofien. Det første essay beskæftiger sig med den tyske filosof Martin Heidegger, mens det andet fokuserer på begreberne etik og moral, samt

mulighederne for at formulere gyldige normative udsagn. Det tredje og det fjerde strejftog beskæftiger sig begge med Hegels filosofi; det ene med hans retsfilosofi og dennes begrebsmæssige forudsætninger (og indeholder bl.a. en ikke uinteressant diskussion af "stat" og "naturlig tilstand" som filosofiske begreber), det andet med Søren Kierkegaards kritik af Hegel. Det sidste af de fem strejftog beskæftiger sig med begrebet "dekonstruktion", der primært associeres med den såkaldte "post-modernisme".

Mest interessant for de fleste læsere af dette tidsskrift vil nok være det essay, der beskæftiger sig med etik og moral, eller nærmere bestemt med de to problemer, som Hartnack henholdsvis kalder det "etiske problem" og det "moraliske problem". Det etiske problem er, hvorledes man kan godtgøre, at moralen ikke er relativ; det moraliske problem er, hvorledes mennesker kan motiveres til at gøre det moralsk rigtige. I en tid, hvor næsten alle taler om "etik" og "moral", og hvor man misforstået sætter lighedstegn imellem dem (og iøvrigt næsten gøres synonyme med enten New Age mysticisme eller højere offentlige udgifter), er Hartnack et skud solid fornuft og indsigt. Mest grundlæggende påpeger Hartnack, at moral og etik er forskellige: Moral drejer sig, bl.a., om, hvilke specifikke handlinger, der er "rigtige" (gode) eller "forkerte" (dårlige), mens etik derimod drejer sig om logiske undersøgelser af selve "moralens sprog og begreber", d.v.s., hvad er det, at noget er "godt", "retfærdigt", o.s.v. Selve essayet er i sit omfang struktureret omkring en interessant sammenligning af henholdsvis Aristoteles' og Kants etik, hvori Hartnack pointerer, at disse to væsentlige tænkere faktisk ikke er nævneværdigt uenige om, hvad der er moralsk rigtigt eller forkert; det er om selve etikken, de moralfilosofiske begrundelser, at de er uenige.

Hartnacks udgangspunkt er, modsat relativisterne, at det er muligt at formulere meningsfulde og gyldige normative udsagn af en vis generalitet. Han anerkender, med reference til Robert Nozick, at hvad der er det gode liv for et menneske ganske vist er meget individuelt, men påpeger dertil, at man ikke deraf kan slutte, at der ikke findes værdier, der er absolutte (p. 49). Hartnack argumenterer således, at det er relativt let at fastslå, hvad der er objektivt moralsk ondt, og at de moralske dyder følgelig kan ses som værende det, som er negationer af det onde. Hartnack argumenterer for eksempel, at det ikke kan være en moralsk regel, at man kun skal fortælle sandheden, når det passer een. Men samtidig understreger han også, at hvert "enkelt tilfælde har sin egen individualitet" (p.

65). Underforstået: Der kan være situationer, hvor det kan være moralsk acceptabelt (eller endog imperativt), at man lyver, f.eks. under tortur. Hartnacks pointe her er, at det er muligt at formulere generelle normative principper, men at man også må anerkende, at det kræver vurdering at anvende denne på den enkelte situation og at dette *ikke* er ensbetydende med, at det, der er moralsk godt i en situation, dermed er relativt eller subjektivt. Metoden til at bedømme en handlings moral "er ganske enkelt at klarlægge så mange af de relevante omstændigheder som muligt således at man kan fælde den moralske dom – en dom der ofte er et skøn, men ikke nødvendigvis altid. Der er tilfælde hvor den negative adfærd er oplagt og hvor ingen konkretisering synes at kunne formindske det negative ved negativiteten: Kort sagt: Uden den negative adfærd, uden begrebet om det onde, ville der ikke være nogen moral. Resultatet er at al den megen omtale om moralens relativitet er baseret på ukendskab til moralens væsen." (p. 67).

Samlingens sidste strejftog omhandler, som sagt, begrebet "dekonstruktion", der associeres med forfattere som Jacques Derrida og Michel Foucault og den såkaldte "post-modernisme". Denne pseudo-filosofiske pop-strømning, der i de seneste årtier har hjemsøgt først litteraturkritikken, siden sociologien, psykologien og filosofien, og nu også politologien, fremfører som sin mantra, at begreber som sandhed, objektivitet og viden ingen gyldighed kan have. Tværtimod er deres indhold blot udtryk for magthaveres forsøg på at strukturere den måde, vi alle opfatter verden på, og det er denne "diskurs", som videnskaberne – snarere end at lave nye teorier – skal beskæftige sig med at "dekonstruere".

Hartnack anerkender, at en dekonstruktion af tekster kan være både informativ og interessant, f.eks. i idehistorisk perspektiv, men han afviser kategorisk, at dekonstruktion skulle have noget med filosofi at gøre. I en analyse, der kommer vidt omkring i den post-Kantianske filosofi, leverer Hartnack et dobbelt lige på og hårdt håndkantslag: For det første er det sådan, at det opstillede ræsonnement uundgåeligt synes at være

selv-negerende: "Påstår man at ifølge postmodernismen kan sådanne begreber som sandhed, objektivitet, og viden ikke gøre krav på at have gyldighed, så må det også gælde selve denne påstand, der følgelig heller ikke kan gøre krav på at være sand." (p. 107). I forlængelse heraf peger Hartnack på, at det, som "post-modernisterne" selv vil sætte i stedet – de "små historier" fra "hverdagslivet" – implicit antages at have en sandhedsværdi.

For det andet, argumenterer Hartnack, er dekonstruktion "ganske og aldeles uden filosofisk relevans – uanset hvor interessant det *ellers* måtte være" (p. 118, kursiv tilf.). Dekonstruktion er irrelevant, og kan ikke anvendes på filosofiske tekster, fordi det er uden betydning for filosofiske argumenters gyldighed, hvorfor de er skrevet. Tror man andet, begår man en fejlslutning: "At tro at en sådan dekonstruktion kan anvendes som et argument mod [f.eks.] Hegelianismen ville være et paradigmatisk eksempel på den genetiske fejlslutning. Kun en dybtgående logisk analyse af de Hegelianske argumenter kan kaste lyse over deres gyldighed eller ugyldighed." (p. 119).

Det skal iøvrigt bemærkes, at de tre første essays meget prisværdigt er forsynet med kommenterede litteraturlister med henvisninger til både klassiske originaltekster og mere introducerende oversigtsværker. Som helhed er samlingen af essays relativt let at læse, omend der i nogle tilfælde fordres et vist bekendtskab med grundlæggende filosofiske begreber.

Med dette lille skrift har Hartnack igen slået fast, at han er en af den meget lille håndfuld af væsentlige danske tænkere i det 20. århundrede. Det er særdeles glædeligt, at C.A. Reitzels Forlag har arrangeret såvel en udgivelse af dette skrift som en genudgivelse af flere af Hartnacks væsentligste arbejder. Flere danskere fortjener at blive bekendte med denne væsentlige tænker.

Peter Kurrild-Klitgaard

Bidragydere til dette nummer

Otto Brøns-Petersen, cand.polit., er kontorchef i Økonomiministeriet og ekstern lektor i statskundskab ved Københavns Universitet. Han er medstifter af Libertas og forfatter til talrige artikler og indlæg i tidsskrifter og antologier.

Henrik Carmel, cand.scient.adm., er folketingskandidat for Det Konservative Folkeparti. Han er medstifter af Libertas, samt forsanger og guitarist i rockgruppen "Free to Choose", der har udgivet CD'en *Politisk Korrekt* (1996).

Lars Christensen, cand.polit., er fuldmægtig i Økonomiministeriet, medlem af præsidiat for Libertas og dettes fhv. sekretær.

Peter Kurrild-Klitgaard, der er dette tidsskrifts redaktør, er adjunkt ved Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet og har fornylig modtaget sin Ph.D. for afhandlingen *Rational Choice, Collective Action & The Paradox of Rebellion* (1997).

Ludwig von Mises (1881-1973) er vidt anerkendt som en af de største økonomer i dette århundrede. Han var forfatter til hundredevis af videnskabelige artikler og bøger, bl.a. klassikerne *Socialism* (1922), *Liberalism* (1927) og *Human Action* (1949).

Ole Birk Olesen er journalistelev ved et større dansk dagblad, samt redaktør af dette tidsskrifts klumme, "Den Synlige Hånd".

Madsen Pirie, Ph.D., er præsident for den inflydelsesrige britiske tænke-tank Adam Smith Institute, London, og var formand for Major-regeringens *Citizen's Charter* panel. Pirie, som er forfatter til en række bøger, er medlem af Libertas' Rådgivende Kollegium.

Steen Steensen, cand.pæd., er lektor, medstifter af Libertas, og forfatter til utallige artikler og debatindlæg, samt bøgerne *Den Sociale Komædie* (1982), *Den Økologiske Krigsførelse* (1986) og *Demokratiets Rødder* (1994).

Den synlige hånd

Frem med privatlivet

Der er stemmer i politikernes privatliv. Men der er brug for mange flere afsløringer, hvis danskerne skal informeres istedet for at misinformeres, skriver Ole Birk Olesen, Libertas' klummedaktør.

Af Ole Birk Olesen

“Hvad rager vores privatliv vælgerne? Hvorfor snager journalisterne så meget i det, vi laver uden for Folketinget? Vi vil ikke have amerikanske tilstande.”

Udsagn man ikke skal lede længe efter, hvis man går en tur på Christiansborg. Og tilsyneladende har de jo ret. For det har jo ingen politisk betydning, om Uffe har det godt med Alice, eller om Lone Dybkjær er ved at være godt træt af sin statsminister.

Men hvorfor bruger de så selv enhver given lejlighed til at fortælle om det? Hvorfor var Billed-Bladet med, da Uffe og konen holdt ferie på Mallorca? Og da Søren Pind holdt polterabend? Hvorfor sang Nyrup Elvis-serenader for sin tilkomne på TV? Og hvorfor ser vi adskillige andre politikere optræde med deres private gøremål i medierne?

Jeg ser to muligheder for mig: Enten er det fordi, de omtalte politikere nyder at få opmærksomhed fra medierne, eller også er det fordi, de kan drage nytte af det. Jeg skal ikke udelukke, at Søren Pind opnår en vis personlig tilfredsstillelse ved, at Billed-Bladet viser interesse for ham. At det er oplivende for hans ego.

Men jeg tvivler på, at formændene for landets to største partier stadig får et kick af at se sig selv på tryk eller på TV. Jeg er faktisk ganske overbevist om, at de stiller op til showet, fordi det tjener deres politiske interesser – både at få omtalen og at skabe et bestemt billede af deres private liv. Med andre ord: Der er stemmer i privatlivet.

Virkeligheden er altså, at vælgeres stemmeafgivning lader sig påvirke af politikernes privatliv, at politikere gerne udstiller nøje udvalgte dele af det, og at størstedelen af medierne gerne vil viderebringe det.

Samtidig er der stor enighed i det politiske miljø og i pres-

sen om, at kun den del af privatlivet, som politikerne selv ønsker at udstille, kan omtales. Undtagelsen er, hvis privatlivet har haft betydning for en politisk beslutning.

Men hvordan kan en ellers kritisk presse gå med til, at politikerne selv skal afgøre, hvilke oplysninger, der skal offentliggøres, og hvilke der ikke skal, når vi taler om et emne, som har betydning for vælgeres stemmeafgivning?

Hvorfor tager pressen ikke konsekvensen af, at mange politikere helt åbenlyst mener, at deres privatliv er interessant for vælgerne?

Jeg kan ihvertfald ikke holde ud at se på flere glansbilleder af politikernes private færden. Jeg vil have dem ned på jorden, hvor de hører hjemme. Jeg vil se dem udstillet som de almindelige mennesker, de er, istedet for som supermennesker uden sidespring, uden problembørn og uden alkoholproblemer.

Jeg tror nemlig, at mine medvælgere er mere parate til at lægge deres liv i hænderne på Superman end i hænderne på deres nabo. Jeg tror, det er en medvirkende årsag til politikernes altomfattende magt over danskernes liv og indkomst, at politikerne – via det billede som tegnes i medierne – fremstår som idealmennesker. Mennesker, som har fuldstændig styr på deres eget liv, og som ved, hvad der skal til, for at også Hr. Sørensen kan få orden på sagerne. De skal bare have lidt mere magt, bare lidt flere penge, så er den hjemme. Så kan vi under deres kommando gå ind i en ny æra, hvor vi alle lever lige så lykkeligt som dem.

Nuvel, måske løber associationerne af med mig. Måske. Men selv hvis det ikke hænger sådan sammen, så forlanger jeg, at pressen fortæller mig om verden, som den er, og ikke som politikerne gerne vil have den til at se ud. Det er simpelthen pressens job. Hvis pressen som et princip ikke ønsker at levere hele sandheden om politikernes privatliv, så skal der ikke berettes om det overhovedet. Jeg foretrækker at være uvidende fremfor at være misinformeret.

Desværre er det ikke sandsynligt, at alle medier vil holde op med at viderebringe falske billeder af politikernes privatliv. Derfor foreslår jeg, at hver eneste politiker må afgøre med sig selv, om hans eller hendes privatliv er interessant for vælgerne, og om de ønsker at fortælle om det.

De politikere, der efter en fastsat dato fortsat fremturer med familieidyllen må tage konsekvensen og acceptere, at pressen også vil fortælle om de sider af privatlivet, som politikerne ellers helst vil holde skjult.

De andre kan leve i fred resten af deres dage.